Агазеҭ шьаҭаиркит Д.И. Гәлиа 1919 ш. февраль 27 азы

АҦСНЫ

Ареспубликатә ҳәынҭқарратә усҳәарҭа «Аҧснымедиа»

2026 ш. маи 7 № 17 (21 708)

Афырхаҵара ҿырҧшыгоуп

Аиааира Дуӡӡа Амш!

81 шықәса ҵит 1941-1945 шықәсқәа рзтәи Аџьынџьтәылатә еибашьра Дуӡӡа еилгеижьҭеи.

Усҟантәи Асовет Еидгыла иалаз ареспубликақәа зегь реиҧш, Аҧсны иқәынхоз, абџьар ашьҭыхра зылшоз аџьажәлар рхаҭарнакцәа аҕа иҿагылеит. Урҭ рхыҧхьаӡараҿы иҟан Аҧсны ҿыц аиҭагылара иаҿыз аҭарауаа, ашәҟәыҩҩцәа, аҟазара аусзуҩцәа, аинтеллигенциа.

Ашьаарҵәыратә еибашьра ахьынӡацоз, ҳреспублика иалҵны афырхаҵаратә мҩа ианылеит 55 нызқьҩык арҧарцәеи аҭыҧҳацәеи. Урҭ рахьтә рыҩныҟақәа изыхнымҳәит, аибашьра адәаҿы инхаз 17 нызқьи хәышәҩык инареиҳаны. Ари даара иааха дууп, иара усгьы зхыҧхьаӡара рацәамыз, аха фырхаҵара згымыз ҳауаажәлар рзы.

Зыҧсы ҭаны Аҧсныҟа ихынҳәыз аибашьцәа рҟынтәгьы имаҷҩымызт зыхәра ҵәаақәа ирхырҟьаны шықәсқәак рыла зыҧсҭазаара ҿахҵәаӡазгьы.

Ҳреспублика иқәынхоз ауаҧсыра рхыҧхьаӡара иаҿырҧшны уахәаҧшуазар, ухаҿы иузаамго фырхаҵароуп 22-ҩык аибашьцәа Асовет Еидгыла Афырхаҵа ҳәа ахьӡ ҳаракы раҧсахара.

Афронт аҵәаҳәақәа Аҧсны акыр ишацәыхаразгьы, аҕа ихымҭақәа ааха ду ҟарымҵар амуит ҳаҧсадгьылаҿ.

1942 шықәсазы ашьха қыҭа Ҧсҳәы аҕа инапаҿы ианааига инаркны, ҳаҳҭны-қалақь Аҟәа иалаҳауа иалагеит абомбақәа. 70 инареиҳаны еилаҧыххаан анхарҭатә ҩнқәеи ахыбрақәеи. Амшынтә баҕәазаҿы иӡаарҟәрылан ахәцәеи ахеиқәырхаразы Аҧсныҟа иаргоз ахәыҷқәеи зҭаз аҕбақәа.

Аха гәеиҭаҧарак ҟамҵакәа ахақәиҭра азықәҧаҩцәа ирылшеит аҕа наунагӡа ҿааҳәырак имоуа иқәҵара. Аибашьра хыркәшан иааирала.

Есааира зхыҧхьаӡара маҷхо аибашьра Ду аветеранцәеи Аҧсныжәлари ирыдаҳныҳәалоит маи 9 рзы иазгәаҭахо Аиааира амш!

Кавказ ахьчаҩцәа амҩа дзырбоз

Ҳашьхақәа фырхаҵарала изыхьчоз гәыҧҩык

Аиааира Амш аены

Аныҳәатә усмҩаҧгатәқәа

Аџьынџьтәылатә еибашьра Ду аҟны Аиааира 81 шықәса ахыҵра иазку аныҳәатә усмҩаҧгатәқәа хацыркхоит Аҟәа, маи 7 азы. Спутник-Аҧсны апресс-центр аҟны апрограмма цәырыргеит ақалақь ахадареи, Россотрудничествои, Аибашьра Ахьӡ-Аҧша Амузеии рхаҭарнакцәа.

Маи 7 аены Москватәи Кремль аҭыӡқәа рҟны иадыркуа «Агәалашәара амцабз» аҟәыах ааргоит Аҧсныҟа Урыстәылазегьтәи ахеидкыла «Жәлартә фронт» ахаҭарнакцәа.

Маи 8, асааҭ 16:00 азы асахьаҭыхыҩцәа Реидгыла ацәыргақәҵатә зал хадаҿы иаатуеит ацәыргақәҵа «Аиааира». Уаҟа ицәыргахоит асахьаҭыхҩы Ибрагим Ҷкадуа иколлекциа аҟнытәи афронттә плакатқәа, акиноафишақәа. Ацәыргақәҵа мчыбжьык имҩаҧысуеит.

Маи 9 иазку аҳҭыс хадақәа абас еихшоуп. 07:45 азы «Агәалашәара амцабз» адыркуеит Аҟәа, Идырым Асолдаҭ ибаҟаҿы. Диоскуриаа рыҧшаҳәаҿы арҿеиратә усуракәа ахьымҩаҧысуа аҟнытә, абаҟахьы унеир алшоит Коҕониа имҩала.

09:30 азы иалагоит Аҟәеи Гәылрыҧшьи рыбжьара малаҧыҟәала аиҧхныҩлара, аамҭакала амшынҭаларҭа «Аиҭар» аҟны ихацыркхоит атлетика ласы азы аиҧхныҩлара уҳәа аицлабрақәа.

11: 00 азы Ахақәиҭра аштаҿы имҩаҧысуеит арратә парад уи иалахәуп Аҧсны атәылахьчара Аминистрра архәҭақәа, Урыстәылатәи абыжьбатәи арратә база, Аҧсны иҟоу Урыстәыла Аҳәаахьчаратә усбарҭа .

Ршьаҿа еиқәырәаны ашҭа иқәсуеит Аҟәа ашколхәыҷқәа еизгоу ркоманда.

16:00 азы Аҧсуа драматә театр аҿаҧхьа имҩаҧысуеит «Москва Аҩны» еиҿнакааауа аныҳәатә концерт.

«Псра зқәым архәҭа» иалахәу 10:00 азы Аҧсуа театр аҿаҧхьа еизоит. Урҭ Аидгылара амҩала Ахьӡ-Аҧша Амузеи иаҩсны Ахақәиҭра аштахь икылсуеит Арратә парад анхдыркәшалак. Иара уаҟа еиҿкаахоит адәынҭыҵтәи акакалкра.

Аиааира Амш аҽазыҟаҵара иалагахьан февраль азын. Ареспубликаҿы ихыркәшоуп арҿиаратә конкурс «Ҳара ҳзеиҧш Иааира». Уи рхы аладырхәит 200-ҩык инареиҳаны ашколхәыҷқәа. Аконкурс еихшьалахоит маи 9 аены имҩаҧысуа аконцерт аҟны.

Маи 6 аены Тҟәарчал араион аҿы еиҿкаахоит Вологдатәи аобласт аиҳабыра рделегациа злахәу «Агәалашәара абаҳча».

Лымкаала хшыҩзышьҭра азухоит аветеранцәа рыдныҳәалара. Аҟәа инхоит Аџьынџьтәылатә еибашьра Ду иалахәыз фҩык. Аҳҭнықалақь ахадара аиҳабы Ҭемыр Агрба иусзуҩцәеи иареи урҭ ирҭаауеит, хаҭала Аиааира Амш рыдырныҳәалоит.

Агазеҭ аномер аҟны шәаҧхьарц шәылшоит:

«Кавказтәи аинвестициатә форум аҟны»

(2-тәи адаҟьа)

«Гәымба ихор» – ажәлар азыҧшын»

(3-тәи адаҟьа)

«Ҳаамҭа афырхаҵа»

(4-тәи адаҟьа)

«Аҟазара амҩала»

(5-тәи адаҟьа)

«Аполитика аҟынтәи аӡахәааӡарахь»

(6-тәи адаҟьа)

Кавказтәи аинвестициатә форум аҟны

Аиқәшаҳаҭрақәа рнапы аҵарҩит

Аҳәынҭқарра Ахада Бадра Гәынба Кавказтәи аинвестициатә форум — 2026 аусура далахәын. Атәыла Ахада убра дырԥылеит Аԥыза-министр Владимир Делба, уи ихаҭыԥуаҩ Цьансыхә Нанба, аекономика аминистр Ҭеимураз Амқәаб, Аҟәа ахада Ҭемыр Агрба злахәыз аделегациа.

Аҳәынҭқарра Ахада иазгәеиҭеит ас еиԥш аҩаӡара змоу жәларбжьаратәи афорумқәа рылахәхара аҵак ду шамоу. Бадра Гәынба иажәақәа рыла, уи атәыла аекономикатә лшарақәа аанарԥшуеит, аинвестициа ҿыцқәа аднаԥхьалоит.

Афорум аҟны еиҿкааз Аԥсны Аҳәынҭқарра аҭӡы даҭааит Урыстәылатәи Афедерациа аекономикатә ҿиара аминистр Максим Решетников. Аекспозициа аҿаԥхьа уи диԥылеит Аҳәынҭқарра Ахада Бадра Гәынба.

Урыстәылатәи Афедерациа Аиҳабыра Рхантәаҩы Михаил Мишустин Кавказтәи Аинвестициатә форум — 2026ш. аҳәаақәа ирҭагӡаны Аԥсны Аҳәынҭқарра аҭӡы даҭааит. Уа иԥылеит Аԥсны Ахада Бадра Гәынбеи Аԥснытәи аделегациа алахәылацәеи.

Аҭӡы ахәаԥшраан, атәыла Ахада Михаил Мишустин изеиҭеиҳәеит ареспублика асоциал-економикатә ҿиара арбага хадақәа ртәы. Бадра Гәынба инаҵшьны иазгәеиҭеит Урыстәылатәи Афедерациа иҟанаҵо ацхыраара аҵак ду шамоу, иҭабуп ҳәа реиҳәеит Аԥсны ганрацәала иахьадгыло азы.

Ахәҭакахьала, Аҳәынҭқарра Ахада, шықәсык аԥхьа аиҭашьақәыргылара ашьҭахь иаартыз Владислав Арӡынба ихьӡ зху жәларбжьаратәи аҳаирбаӷәаза «Аҟәа» аҵакы змоу алҵшәақәа аанарԥшхьеит ҳәа азгәеиҭеит. Ари аамҭа кьаҿ иалагӡаны иаднакылахьеит 120 нызқьҩык инареиҳаны аԥассаҵьырцәа. Ари ареспублика аекономикатә ҿиаразы акрызҵазкуа факторуп.

Иара убас, аекономика аминистр Ҭеимураз Амқәаб Аԥсны ҳаамҭа иақәшәо ашьха-шәаҩатә курорт аԥҵаразы аинвестициатә проект аӡыргара мҩаԥигеит. Урыстәылатәи Афедерациа Аиҳабыра Рхантәаҩы Михаил Мишустин ареспубликаҿы имҩаԥысуа аиҭакрақәа ахәшьара бзиа риҭеит.

Асоциал-економикатә, ахәаахәҭратә, акультуратә усхкқәа рҿы аусеицуразы аиқәшаҳаҭра рнапы аҵарҩит Аԥсни Адыгеиеи рнапхгара, Кавказтәи аинвестициатә форум аҳәаақәа ирҭагӡаны.

Аиқәшаҳаҭра рнапы аҵарҩит Аԥсны аԥыза-министр Владимир Делбеи Адыгеиа ахада Мураҭ Кумпилови.

Аусеицуразы аиқәшаҳаҭра аҳәаақәа ирҭагӡаны Адыгеиеи Аԥсни еиуеиԥшым аусхкқәа рыла еицырзеиԥшу апрограммақәеи апроектқәеи рынагӡара иацхраауеит, арҿиаратә коллективқәа реимдара, аҿари егьырҭ ауаажәларратә еиҿкаарақәеи реинырра арҭбааует.

Алҵшәа хадақәа

Агәҭакы бзиақәа

Аԥсны ашьха-шәаҩатә кластер аԥҵара ргәы иҭоуп. Аҳәынҭқарра Ахада Бадра Гәынба напхгара зиҭоз Кавказтәи аинвестициатә форум аделегациа иалахәыз Ҭеимураз Амқәаб аихшьалақәа ҟаиҵеит. Ихадоу алҵшәақәа ируакхеит ишиашоу ицо аҳаиреимадара абжьаҵара: Аҟәантәи Аминералтә Ӡқәеи Нальчикҟеи рахь ареисқәа рдәықәҵара рҽазыҟарҵоит. Ставропольтәи ахырхарҭала акәзар, авиаеилахәыра алхрахь ииасхьеит.

Афорум аҿы тема хаданы иҟалеит ашьхатә курорт апроект. Ҭеимураз Амқәаб инаҵшьны иазгәеиҭеит ареспублика аԥхынтәи асезон ишахьыԥшу. «Аԥхынразы Аԥсны аԥсшьара, жәаҳәарада, ишьахәуп, аха аӡынтәи аамҭазгьы

атуризм ҳарҿиалароуп». Апроект заанаҵтәи арбагақәа рыла, ргәы иҭоуп 200 километра инареиҳаны амҩақәеи 6000 сасааирҭатә номеркәеи раԥҵара, уи ареспубликаҿы аусурҭа ҭыԥ ҿыцқәа аԥнаҵоит.

Азԥхьагәаҭарақәа рыла, акластер аусура аларгара аекономикаҿы анырра ду ҟанаҵоит. Уажәы аспециалистцәа аҭыԥқәа алырхуеит. Аҵыхәтәантәи аӡбамҭа рыдыркылоит аекспедициақәеи аекологиатә гәаҭарақәеи анымҩаԥыргалак ашьҭахь. Акрызҵазкуа хәҭаны иаанхоит Урыстәылатәи атуристтә кластер адлара.

Ареспубликатә олимпиада

Иалкааун иреиӷьхаз

Ареспубликатә школтә олимпиадаҿы аиааира ргеит 242-ҩык аҵаҩцәа. Ареспубликатә маҭәартә школтә олимпиадаҿы аиааира згаз аҳамҭақәа ранашьара мҩаԥысит И. Воронов ихьӡ зху абжьаратә школ № 3 аҿы.

Аолимпиадаҿы аиааира ргеит 95-ҩык алагарҭатә классқәа рҵаҩцәеи 147-ҩык аиҳабыратә классқәа рҵаҩцәеи.

Аҵара аминистр актәи лхаҭыԥуаҩ Хьыбла Шамба аолимпиадаҿы аиааира згаз дрыдныҳәалеит, ирзеиӷьалшьеит аҟәҿиаракәа. Лара илҳәеит аҵара аминистр Хана Гәынба лыдҵа инақәыршәаны, аҵаҩцәа аиааира ахьыргаз амаҭәаркәа рзы аҳәынҭқарратә ԥышәаракәа рыҭира аҟынтәи рхы ишақәиҭтәхо.

С.Басариа ихьӡ зху Очамчыратәи ашкол-интернат аҵаҩы Даниела Сақаниа аиааира лгеит амаҭәаркәа хԥа рзы (аԥсуа бызшәа, абиологиа, ахимиа). «Сара х-маҭәарк рзы аолимпиада схы аласырхәуан, даара сгәы хыҭ-хыҭуа сырзыԥшын алҵшәақәа, аха аҟәҿиара соуеит ҳәа сгәыӷуан. Сара сҽазыҟасҵон, ирацәаны саԥхьон, сыҩуан, уи алҵшәа снаҭеит», – лҳәеит лара. Даниела лани лашьеи иҭабуп ҳәа ралҳәеит аолимпиада аҽазыҟаҵараан иахьлыцхраауаз, иахьлыдгылоз азы.

Аԥсны Ахада Иусԥҟақәа рыла

Акадртә еиҭакрақәа

Аԥсны Ахада Бадра Гәынба Иусԥҟала **Маиа Цыбулевскаиа** Аԥсны Аҳәынҭқарра Аԥыза-министр ихаҭыԥуаҩыс дҟаҵоуп.

***

Аԥсны Аҳәынҭқарра Ахада Бадра Гәынба Иусԥҟала Владимир Ануа Аԥсны Аҳәынҭқарра атәылахьчара аминистр имаҵураҟынтәи ихы дақәиҭтәуп.

Атәыла Ахада Иусԥҟала атәылахьчара аминистрс дҟаҵоуп **Беслан Ҵәыцьба.**

***

Аԥсны Ахада Бадра Гәынба Иусԥҟала Едуард Быҭәба Аԥсны Аҳәынҭқарра агәаббзиарахьчара аминистр имаҵураҟынтәи ихы дақәиҭтәуп.

Атәыла Ахада Иусԥҟала агәабзиарахьчара аминистрс дҟаҵоуп **Асҭамыр Гәниа.**

***

Аԥсны Ахада Бадра Гәынба Иусԥҟала Аԥсны асоциалтә еиқәыршәареи адемографиатә политикеи рминистрс дҟаҵоуп **Кама Аӡынба.**

***

Аԥсны Аҳәынҭқарра Ахада Бадра Гәынба Иусԥҟала ақыҭа нхамҩа аминистр Беслан Цьопуа имаҵураҟынтәи ихы дақәиҭтәуп.

Аҳәынҭқарра Ахада Иусԥҟала **Беслан Ԥерцхьелиа** Аԥсны ақыҭа нхамҩа аминистрс дҟаҵоуп.

***

Атәыла Ахада Идҵала **Беслан Цьопуа** Аԥсны Аҳәынҭқарра Ахада иабжьгаҩыс дҟаҵоуп.

***

Атәыла Ахада Идҵала **Алиас Аҩӡба** Аԥсны Аҳәынҭқарра Ахада иабжьгаҩыс дҟаҵоуп.

Аиааира Амш рыдырныҳәалеит

Иҟоуп жәаа-ҩык

Аԥыза-министр ихаҭыԥуаҩ, аҿари аспорти русқәа рзы Аҳәынҭеилакы ахантәаҩы Ҭарашь Ҳагбеи, аилак аусзуҩцәеи, «Аиааира аволонтиорцәа» рхаҭарнакцәеи еицны иааиуа аиааира амш рыдырныҳәалеит Аԥсны инхо, 1941-1945 шықәсқәа рызтәи Аҵьынцьтәылатә еибашьра ду аветеранцәа.

Аветеранцәа зегьы аҳамҭақәа рыҭан, иаадырԥшыз афырхаҵареи Аиааира агараҿы рлагалеи рзы иҭабуп ҳәа рарҳәеит.

«Ҳара ҳзы ҳаҭыр дууп хаҭала аветеранцәа рыдныҳәалара. Урҭ рфырхаҵара ҳҭоурых шьаҭас иамоуп, еиҵагыло абиԥара рзы иҿырԥшыгоуп. Ҳара иаҳуалуп урҭ аҳҭысқәа ргәалашәара еиқәырханы аҿар рымадара», ҳәа азгәеиҭеит Ҳагба.

Аҿар рыдныҳәалеит Аҟәа инхо фҩык аветеранцәа, Гагра араион аҿы инхо хәҩык, Гал араион аҿы инхо хәҩык, Аҟәа араион аҿы инхо аӡәы, Гәылрыԥшь араион аҿы инхо аӡәы.

Адәныҟатәи аҵьармыкьаҟны аҟазааразы

Аимадара ҿыцқәа

Аԥсны аделегациа Кавказтәи аекономикатә форум алахәхара хра злоу мыруганы иҟалеит аусуратә еимадара ҿыцқәа рышьақәыргылареи ахәаахәҭра- економикатә усеицура арӷәӷәареи рзы.

«Ас еиԥш аҩаӡара змоу афорумқәа рылахәхара зыхә ҳараку ԥышәоуп. Аусуратә ныҟәаракәа иалдыршоит жәларбжьаратәи аинырра иреиӷьу апрактикақәа рыҭҵаареи рхархәареи», - ҳәа инаҵшьны иазгәеиҭеит аекономика аминистр. Уи иҳәеит убасгьы, мшаԥымзазы Аԥсны еиҿкааз Жәларбжьаратәи аекономикатә форум ҳаамҭазтәи ареспублика аҭоурых аҿы раԥхьатәи усмҩаԥгатәны ишыҟаз. «Уи амҩаԥгараан иҳауз аԥышәа иабзоураны анҭыҵтәи ҳусура хра аманы имҩасуеит. Ҳалшаракәа рӡыргара аспециалистцәа рзанаатдырра ҳаракы иабзоурахеит», - иҳәеит аминистр. Афорум аихшьалақәа рыла ирыбжьарҵаз аиқәшаҳаҭрақәа жәпакы нагӡахоит, иахҳәап, урыстәылатәи ахәаахәҭратә ҳақәа рҿы Аԥснытәи аалыҵ ахкқәа рырҭбаара.

«Ҳара аусура аанаҳкылаӡом. Ишьақәыргылоу аимадаракәеи анапы зҵаҩу аиқәшаҳаҭракәеи Аԥсны адәныҟатәи аҵьармыкьақәа рҿы аҟазаара арҭбааразы иалкаау шьаҿоуп», – ҳәа гәыӷрала иажәа хиркәшеит Ҭеимураз Амқәаб.

«Урыстәыла ҳара ҳзы стратегиатә партниоруп, атауаркәа ахьаҳҭиуа цьармыкьа хадоуп. Ари апроцесс ахәаахәҭра арежим азы аус зуа аиқәшаҳаҭра шьаҭас иамоуп. Аиҿцәажәараҿы ирзааҭгылан итрадициатәу аԥсуа експорт акатегориақәа: аҩы аалыҵ, Аҟәатәи ауарашршратә зауад арыжәтәкәа, аминералтә ӡқәа. Ахаҭабзиара аганахьала иахәҭоу агәаҭаракәа зегьы ирхысхьеит: аҭыжьыҩцәа Урыстәылатәи аҵьармыкьа аҭахракәа ирықәшәо азин узҭо ашәҟәқәа рымоуп. Алогистикатәи азиндырратәи зҵаарақәа инарываргыланы аус адырулоит амаркетингтә стратегиагьы», – ҳәа азгәеиҭеит Амқәаб.

Ражден Гәымба диижьҭеи 100 ш. аҵра иазкны

«Гәымба ихор» – ажәлар азыԥшын

Ашәа – аҟазарақәа зегь реиҳа ажәлар ирзааигәоу, аҵара змоугьы, измамгьы, хәыҷгьы-дугьы неибеиԥшны рыгәқәа зыҭҟәо, ижәытәӡатәиу ҟазара хкуп. Уи ирласны ажәлар ирылаҵәоит, иагьаднаԥхьалоит. Араҟа ашәа зҳәои изырҿиои агәанахь иаанхаӡом. Ражден иакәзар, урҭ рыгәҭа дгылан, урҭ аҩ-ҟазарак еиԥшны еилеигӡон, иԥшреи исахьеи рыла аҳәаԥшцәа хихуан, иашәақәа рыла урҭ рыгәқәа иҭҟәон. Ражден ирҿиоз ашәақәа ласын, еинаалон, ажәлар рашәақәа ирзааигәан. Ражден иашәақәа Аԥсны зегьы иахыҵәеит, ажәлар еилаҳан ирҳәон, ихаҭа ихгәырҕьааны иӡбахә рыман.

Ражден Џьгәаҭан иԥа Гәымба ҳажәлар риеҵәахәақәа дыруаӡәкын. Уи иашәақәа змеидаз ажәлар ишырҳәац ирҳәоит, ус анакәха Аԥсуа дгьыл аҿы ихаҭагьы дшыҟац дыҟоуп.

Никәала Ҳашыг

Гугуца Џьыкырба

Аҟазара амцабз иагәылаҳәаз, ззанааҭтә шьаҿа ииашаны еихызгоз, зырҿиаратә хьтәы ҳаԥшьа аԥсуа жәлар рашәақәеи еиуеиԥшым амузыкатә мелодиақәеи рыла иҭәыз уаҩы хатәран, раԥхьатәи автортә ашәа бжьышықәса анихыҵуаз иаԥызҵаз Гәымба Ражден Џьгәаҭан-иԥа. Зыбжьы хаа Кавказ ашьхақәа ирхыҩыз, диит 1926 ш. цәыббрамза жәаҩа рзы, Гәдоуҭа араион Дәрыԥшь ақыҭан анхаҩы иҭаацәараҿы.

Гәымба Ражден аҭаацәара ду далиааит. Быжьҩык ахшара ахь рызҳауаз. Иара зегьы дреиҳабын. Иани иаби аҟазара ҳаҭыр рзақәын. Иаб Џьгәаҭан аԥхьарца бзианы иаирҳәон. Иан милаҭла дболгарын, аха аԥсуа бызшәа лдыруан. Ауахәамақәа рҿы ашәақәа рыхкы лҳәон. Илыхшазгьы ашәа абзиабара рылалааӡон. Ражден Дәырԥшьтәи абжьаратә школ аҟны аҭара аниҵоз амузыка адунеи ахь ишьаҿа еихигеит. Ашкол ицҭаз рыла ахор еиҿикааит. Абасала, мышьҭабзиала аҟазара адунеиахь днеит.

Аԥсны Аџьынџьтәылатә еибашьра анеилга, Гәдоуҭа акультуратә Хан аҟны ансамблькәа уаанӡа иҟаз рҽеидыркылауа иалагеит. Ансамбль «Риҵа» аибашьра анцоз ашәаҳәаацәа аҭабиақәа рҿы ицаны ҳаибашьцәа ашәақәа рзырҳәон. Аибашьра анеилга, Гәдоуҭатәи акультуратә Хан директорс Гәымба Леонид Арзамеҭ-иԥа даман, ансамбль «Риҵа» напхгара аиҭон Уанаҿа Гиви.

Ҽнак, Гәымба Ражден аусуразы Гәдоуҭаҟа дааразы диацәажәеит Гәымба Леонид. Усҟан Аԥсны аекономикатә ҭагылазаашьа уадаҩын, еиҳагьы иуадаҩын аҟазареи уи аусзуҩцәеи рҭагылазаашьа.

Гәдоуҭа араион аҟны абыргцәа рансамбль аиҿкаара напы аркын. Уи азы аҳәара иҭан Ражден Џьгәаҭан-иԥа. Хьаҳәа-ԥахәада, «сахьышәҭаху сыҟоуп» иҳәан, раԥхьа днагылеит. Усҟан Леонид Арзамеҭ-иԥа Гәымбеи сареи қыҭацыԥхьаӡа ҳрылсит, еидаҳкылеит. Уамашәа иубартә иҟан, уаҟа еизоз ишиԥылози, дышрыдырыкылази. Зегьы еизаз ансамбль «Нарҭаа» ахьӡыртәырц рызбеит. Аха, ԥыҭрак рҽаназыҟарҵа, аконцертқәа еиҿыркаауа иалагеит. Уахь абыргцәа рансамбль иаладырхәит ансамбль «Риҵа» асахьаркыратә напхгаҩы Уанаҿа Гиви, акәашара-хәыҷтәы ансамбль «Адац» асахьаркыратә напхгаҩы Дбар Руслан. Х-ансамблык еилагыланы аус руа ианалага, еиқәышаҳаҭны ансамбль «Гәдоуҭаа» ахьӡыртәит, асахьаркыратә напхгаҩыс Ражден Џьгәаҭан-иԥа дыҟан. Зҟазаратә ҩаӡара ҳаракыз, зашәаҳәаацәа зхы раҟаратәны ирылагылаз, аҟаза дуӡӡа...

Аҽазыҟаҵарақәа анрымаз, сара лассы-лассы дара рахь снеиуан. Сара сзы иажәақәеи илафқәеи иашәаҳәаацәа ишрызнеигоз абара насыԥ дуун. Урҭ рахьтә акык-ҩбак сырзаатгылоит.

Гәымба Ражден ицәа-ижьы иалаз аҟазара дшыхәыцыз иани иаби игәарҭеит. Ахшара иреиҳабыз Ражден зегьы ихьԥшын. Убри аҟынтә, иарбан усзаалак, аҩны зегьы зҿыз, иаргьы далахәын. Еиҳараӡак амхы анырцәаҕәоз аҵәқәа раԥхьа ддыргылон. Ражден хәыҷы хаҵа наӡак иеиԥш, уи аус наигӡон, иагьизыманшәалан. Џьгәаҭан уажәы-уажәы ибжьы наиқәиргон: – «Уажәыҵәҟьа ҳалгоит, маҷк ауп иаанхаз!» ҳәа. Иара ашәа ҳәо, аҵәқәа раԥхьа дгыланы, ашаха инапы иахаршәны днеиуан. Ҽнак, аус анырыаз, акрыфара иантәа, Ражден дрылатәамызт. Иаб ишьҭаларҭахь дыхәнеит. Ашә алыкә аркын. Аԥенџьыр дахынкылыԥшыз, Ражден инапкәа длаха-ҩахо акы даҿын. Ибжьгьы ныҵакны ашәак иҳәон. Џьгәаҭан иибаз агәра игар иҭахымызт. Ахәылԥаз Ражден иҭаацәа рышҟа дылбааит. Зегьы иара ивагьежьуан. Уаҳа аҵәқәа раԥхьахь дрымгеит. Ражден иҟалаз аилкаара шиҵәыуадаҩызгьы, иҽааникылеит. Ус, абшьтәак ахы дахо, иаб дааит. Џьгаҭан иԥа иашәаҳәаашьа аниба, мзызк иԥырхагоуп ҳәа ԥхьаӡаны диныҳәеит. Ахәыҷы дызҿыз аус аӡбахә расҳәоит ҳәа далагеит, аха изымӡырҩит. Ражден ари ахҭыс иашәаҳәаацәа ианырзеиҭеиҳәоз рыччабжь ахан аҭызқәа арҵысуан.

Гәымба Ражден иажәа, иашәа еилаӡҩон. Дарбанзаалак уи ицәажәара азыӡырҩра игәаҵанӡа инеиуан, иашәа уатәнатәуан, ухнахуан. Уи еиҿикааз ансамбль «Гәдоуҭаа» ҟазаратә хәҭа дуны аҭоурых аҟны иаанхоит. Иара ихәыҷра ашықәсқәа раан иибаз, дызлааӡаз аҵас, ақьабз деихырхәаҩын. Иааигәа иҟазгьы ықәныҟәар бзиа ибон. Ансамбль аибашьра ашьҭахь ҳаԥсуа қыҭақәа ирҭаауан. Имҩаԥыргон аконцертқәа.

Ҽнак, абыргцәа, ахацәа, аҿар зегьы адәаҿы игылан. Абыргцәеи ашәаҳәаацәеи еилагылан. Дара ирықәлаз аӡәы амашьына дааҭыҵит. Иԥылаз абырг инапы ааимихын, аҳәаса реиԥш еибагәӡит.

Ражден Џьгәаҭан-иԥа ашырҳәа даарылҵын, ирымчны даацәажәеит: – Аԥсуаа, ахацәа абыржәы шәара шәшеибагәӡыз еиԥш еибагәӡӡомызт. Уи рԥхашьагоуп. Сара аҭаҳмада нагацәа срылааӡоуп, уи уажәы иҟашәҵаз рхы иақәнадыргомызт...

Ҳашьцәа Нхыҵ-Кавказаа ирбар, даара ҳланарҟәуеит... Иаҳтәым ҳабацәа иныҟәарымгоз ҳадҳамкылап. Аҽар иаҳтәым даҳмырбап... иҳәан иажәа аахиркәшеит. Нас, раԥхьа днагылан, уамашәа ирхәмаруаз инацәкьаракәа рыла ашәаҳәаацәа хыхуа, ибжьы хааӡа асцена иныкәҩит.

Гәымба Ражден лассы-лассы игәалаиршәон, иҭаҳмадацәа Дәырԥшь ақыҭан, аҳабла Тәанихәа, 80-90 шықәса рҟынӡа зхыҵуаз ауаа нагақәа шеизалоз рзеиҭеиҳәон: Ашәба Мысҭафа, Тәанба Маҳаид, Тәанба Кәыҵа, Ҳалуашь Хәыҭ, Гәымба Дамеи, Ҭаркьыл Маҳҭы уҳәа ирацәаҩны. Урҭ аԥхьарца ианҵаны аԥсуа жәлар рашәақәа адырҳәон. Усҟан иқәыԥшыз Ражден иаҳауаз агәырҩеи, агәаҟреи, афырхаҵареи, ахьӡ-аԥшеи ирызкны ашәа зҳәоз ажәлар иаԥырҵаз аԥсуа мелодиақәа ракәын.

– Урҭ ашәақәа, – иҳәон Ражден Џьгәаҭан-иԥа, – сышрызхәыцуаз, схы иштагьежьуаз сырхәлон. Анотақәа шысзымдыруазгьы ашәақәа исаҳауаз ақьаад ахь ахатәы дырга ҷыдақәа рыла ииазгон. Еиҳараӡак изҩуаз ашәақәа, Аџьынџьтәылатә еибашьра Ду (1941-1945) ашьҭахь ауп иҵәырзго саналага. Ашәа аԥҵареи аҳәареи исыԥсҭазааараны иҟалеит. Сара амузыкатә дунеи раԥхьаӡа иахьсзаатыз Дәырԥшьтәи абжьаратә школ санҭаз ауп...

Гәымба Ражден аԥсуа ҟазара аҭоурых аҿы иџьабаа дуӡӡоуп. Уи иага ҟәаԥа-ҿаԥара дырхысит. Аамҭа изныкымкәан дкыднаҟьеит, аха аҟазаратә цәқәырԥа дазымҵәахит. Иашәақәа, имелодиақәа жәлартәхеит. Дышқәыԥшӡаз аҟазаратә мҩаҿы ахьӡ ҳаракы даԥсахеит. «Гәымба ихор» ҳәа, уи ансамбль аҵәырҵра, ақәгылара ажәлар азыԥшын. Дыҟамзар ҟалап, аԥсуак Ражден Гәымба имелодиақәа ззымдыруа, измаҳац?! Ихала, иџьабаала, иҩныҵҟати идоуҳаи иҟазара дуи ирхылҵит, ахааназ ԥсра зқәым. Иара иажәақәа ҳгәалаҳаршәап: – Аус ахьызуқәоз еиқәыԥхьаӡазар 80 иреиҳахозар акәхап. Қарҭ инаркны Аԥсны Мрагылареи Мраҭашәареи араионқәеи ақыҭақәеи акы ахьеиҿысымкааз ыҟаӡамызт. Иахьа снысымҩа саназхәыцлак, абас азҵаара сызцәырҵуеит: – Исылзыршазеи абысҟак аиҿкаареи аҵәыргареи? – С ара схала аҭак ҟасҵон: – Аԥсҭазаара заҟа скыднаҟьаз аҟара сыҵәҩаахон. Уи аҟазара ахылҵуан. Сара уи сыԥсҭазааран...

Гәымба Ражден Џьгәаҭан-иԥа аҟаза дуӡӡа илаз ирҿиамҭақәа рыла иубарҭоуп. Шәачатәи ақәгылара ашьҭахь, уи ааԥхьара ирҭеит: Маиҟәаԥ, Черкесск, Нальчик. Аха уи аамҭазы ҟәрышьла еиқәыршәатәын. Ачынуаҩ ҟәрышьла дшеиқәиршәоз агәра иргеит, аха аамҭа анааи мап аҵәикит. Усҟан Гәдоуҭа араион акультура аҟәша еиҳабыс сыҟан. Ражден Џьгәаҭан-иԥа ҩ-бҕьыцк сыхьӡала иҩны иаанижьыз амузеи архиваҿы иҟоуп...

Р.Дасаниа ихьӡ зху Гәдоуҭатәи акультуратә Хан аҟны ԥҭазаара дук мҩаԥысит: – Уахгьы-ҽынгьы сҟазаратә ԥсҭазаара ахьымҩаԥысуаз, аашықәса сџьабаа ду ааныжьны, сқьаадқәа аасгәыдкылан Ахан снысҩныҵит. Хәыцырҭас исымаз сыҭаҳмадацәа ракәын. Зегьы ргәаҳәаракәеи рыгәҭыхақәеи здыруан. Есымша дара шысзыԥшыз еиԥш, даргьы сырзыԥшын...

Гәымба Ражден дуӡӡа ибжьы саркьалҵас Ахан иҩныҩуан. Ашәаҿыцқәа иҩуан, урҭ дара инарыгӡон. Иара иҟынтә гәырхьшәашәага ажәак аӡәы издыруамызт. Ишәаҳәаацәеи иареи ҭаацәаракны иҟан. Рԥыза иашәаҳәаацәа рырлаҳҿыхра, аԥсҭазаара бзиа дырбара илшон. Уи иажәа ус иалан: – Ҽнак адәы уахьықәугьы уеигәырҕьароуп. Уи аҽны иалагӡаны ужәлар ирыхәҭоу акы аанужьроуп. Уааигәа иҟоу абзиеи аҵәгьеи еиҩырдырааратәы рыбла хутроуп. Амилаҭтә ҟазара ушьа уда иҭысроуп...

1997 шықәсазы Аҟәа, «Гәдоуҭаа рҟазара амшқәа» ирызкыз Аԥснытәи Аҳәынҭқарратә филармониаҿы аконцерт мҩаԥган. Гәдоуҭа араион аҟнытәи ашәаҳәаацәеи акәашацәеи рансамблькәа жәеиза ықәгылон. Азал хыхьгьы ҭаҟагьы уаала иҭәын. Аҭаацәаратә ансамблькәа хԥа ықәгылеит. Зҟазаратә дунеи зыжәлар идзырбоз гәахәарыла асценахь ицәырҵуан. Аӡыхь ахьхьаҳәа абжьы шго еиԥш, аԥсуа жәлар рашәақәеи рыкәашарақәеи ирхылҵуаз амелодиақәа ахәаԥшцәа ршьапы иқәгыланы, напеинҟьарала ирԥылон.

Гәымба Ражден Аԥсны Аџьынџьтәылатә еибашьраан имҩаԥысуаз атрагедиатә хҭысқәа иҟазаратә рҿиамҭақәа ирныԥшит. Уи акантатақәа маҷымкәан иҩит: «Аҭынчра амазааит Кавказ» иара убас «Кавказ аритмқәа», уҳәа иҵегьы.

Гәымба Ражден иажәеи иашәеи аԥсуаа рзы иҟазаратә хәышҭаара дууп. Уи еиҵихыз аӡыхь кәаԥеила иҭаны, ижәлар аҿирхәеит. Агьама зирбаз ирхаштӡом, имелодиақәа милаҭҭәны наӡаӡа аԥсуа ҟазара иазынхоит. Ихатәы ҭаацәараҿы еиҿикааз ахәышҭаара амцахә еиқәуп. Урҭ акәицқәа ирхылҵуа аԥхара Ражден Џьгәаҭан-иԥа иҟазара иахәҭакуп.

Гәымба Ражден еицырдырыруа композиторуп. Уи иашәақәа аныҳәақәа, ачарақәа рҿы еснагь ирҳәоит. Урҭ жәлартә ашәақәахеит. Иаҳҳәап, иашәақәа ажәлар еилагыланы ирҳәақәо, акык-ҩбак: «Ах, бара боуми, бара боуми», «Дыҟоуп абра, бибоит иара», «Ашәҭ еинаала абырфын, Ҳаинасыԥхар са исҭахын» уҳәа егьырҭгьы.

– Гәымба Ражден идоуҳатә гәамч ҕәҕәеи иԥсабаратә баҩхатәра дуи, ирҿиаратә гәаҳәареи ирхылҵыз ашәақәа, насгьы иклассикатә ԥҵамҭақәа рмилаҭтә колорит ҩашьара ақәым. Уи ажәлар зегьы еицдырҿиаз, еицаԥырҵаз ашәақәоушәа гәаҳәара дула, абиԥарақәа зегьы иахьагьы еицырҳәоит... Ражден имҽхак злаҕәҕәоу аҟазшьақәа иаарылукааратәы иҟоуп, уи иахьилшаз аԥсуа милаҭтә музыкатә культураҿы ижәытәӡоу афольклортә традициа арҕәҕәара, аихаҳара, арҿиара, ашәышықәсақәа рӡыблара иаламӡыз, зхатәы мелодизм ахаара-бзаара аиқәырхара, ахӡызаара... Иахьа ҳазегь ҳгәы зыздуу, ашәаҳәареи акәашареи рҳәынҭқарратә ансамбль усҟантәи аамҭазы «Гәымба ихор» ҳәа ажәлар зегьы иазырҳәон, – иҳәеит Занҭариа Владимир. Гәдоуҭа ақалақь акультуратә Хан аҟны Гәымба Ражден 75 ш. ихыҵра аназгәаҳҭоз иқәгылараҿы.

Гәымба Ражден 1970 шықәсазы Аԥснытәи АССР аҟазара зҽаԥсазтәыз аусзуҩ ҳәа ахьӡ ихҵан, 1977 шықәсазы «Апартиа» акантатазы, ахацәа ирҳәо ашәа «Аԥсадгьыл» азы, иара убас аԥсуа чара асимфониатә сахьазы, Р.Гәымба, Д.Гәлиа ихьӡ зху Аҳәынҭқарратә премиа ианашьан. 1981 шықәсазы Ражден Џьгәаҭан-иԥа Аԥсны жәлар драртистхеит.

Гәымба Ражден 2002 шықәсазы илшамҭа дуқәа рзы «Ахьӡ-Аԥша» аорден аҩбатәи аҩаӡара ианашьан. Иага аамҭа царгьы аҟазара аҭоурыхаҿ дҟаза дуӡӡаны даанхоит. Ихы-иԥсы зегьы аҟазараҿы иҟан. Иҟаиҵозаалакгьы агәыбылра дуӡӡа аҵын. Ерцахә ашьха ҳаракы еиԥш, аԥсуа ҟазара ахәышҭаараҿы наӡаӡа зусумҭақәа аанхо, уи иашәақәа абиԥарала еимдо ирҳәоит. Иацгьы, иахьагьы, уаҵгьы аԥсуа ҟазара дахаҿызаауеит.

Аԥсҭазаара иаӡрыжәхьаз

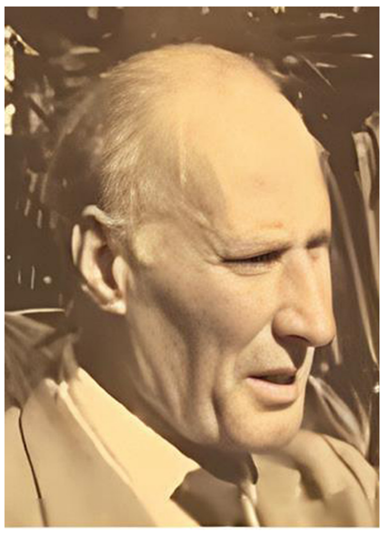

Ауаа зхьыԥшуа ыҟанаҵ…

Аԥсны аҵара-ааӡара аус акыршықәҿса инеиԥынкылаы иазааԥсахьаз, Аԥсны зҿеаԥсазтәыз арҵаҩы ҳәа аҳаҭыртә хьӡы зыхҵаз, Асовет Еидгыла аҵараҿы иалкааз, Аҧьынҵьтәылатә еибашьра Дуӡӡа (1941-1945) иалахәыз Ҷыҷыкәа Расҭа-иԥа Хьиба диижьҭеи 105 шықәса ҵит.

Аҧьынҵьтәылатә еибашьра Дуӡӡа ашықәсқәа раан Аԥсадгьыл ду ахьчараҿы агәымшәара аанрԥшуан. Аԥсны, Санчара ашьхеибаркыраҿы ажәыларақәа рус аан (1942) ахәра ҭәҕәа иоуит. Уи иахҟьаны аибашьра адәы аанижьыр акәхоит. Аҩныҟа даныхынҳәы рҵаҩыс аусура далагоит иқыҭа гәакьаҿ – Баслахәтәи ашкол аҟны.

Ҷыҷыкәа Хьиба диит 1921 шықәса маи 2 рзы. А.М. Горки ихьӡ зхыз Аҟәатәи аҳәынҭқарратә арҵаҩратә институт (иахьа – Аԥснытәи аҳәынҭқарратә университет) далгеит 1941 шықәсазы. Уи нахыс – Қарҭ арратә ҵараиурҭа далгеит (1942).

Аҧышәа ду змаз арҵаҩы данқәыԥшыз инаркны аҵара-ааӡара аус дазҿлымҳахеит, ашкол даналга иԥсҭазаара уи иазикырц иӡбеит, адырра бзиақәагьы ирхаит. Рҵаҩцәас имаз Елзбар Кобахиа, Симон Басариа, Платон Шьаҟрыл, Алеқсандр Дудко уҳәа арԥыс аҟыбаҩ бзиа шимаз гәарҭахьан, хшыҩзышьҭрагьы игдырхомызт.

Басалахәтәи ашкол арҵаҩыс иҟаз Ҷ.Хьиба 1946 шықәсазы аҵара ахәҭа аиҳабыс дҟарҵеит. Ԥсабарала абаҩхатәра злаз ааӡаҩын, аԥсуа бызшәеи алитературеи дирҵон. Аҧышәа ду зауз арҵаҩы илаз аиҿкааратә баҩхатәра азгәаҭаны 1954 шықәса инаркны ашкол аиҳабыс дарҭоит. Аха арҵаҩы иусура аанимыжьӡеит. Аԥсуа школ аҟны ахатәы бызшәеи алитературеи дырҵара аметодика аиҕьтәраҿы илагала дууп.

Ҷыҷыкәа Хьиба еиҵагылоз абиԥара иаԥсаны, рыԥсадгьыл азы ихәарҭаны рааӡара иазкын иԥсҭазаара зегьы. Уи иԥшьоу акәны дахәаԥшуан.

Иус ицназыгӡоз арҵаҩцәа бзиақәагьы еидикылеит, иаԥшьгарақәа рҟны идгылаҩцәан. Хықәкы хадас имаз дыррала иазыҟаҵоу, Аԥсадгьыл бзиа избо, Аԥсуара ныҟәызго аҿар рыуаажәлар рыларгылара акәын, иагьиқәҿион.

Ҷыҷыкәа Хьиба ибзоурала Баслахәтәи ашкол аҟны ихацыркын анапылаҩыратә журнал. Ахәыҷқәа рхатәы бызшәа абзиабара рылааӡаразы аметодикатә зҵаарақәа ирызкыз ажурнал ашколхәыҷқәа адиԥхьалон, агәыблра диркуан. Уи акәшамыкәша еиуеиԥшым аусмҩаԥгатәқәа еиҿыркаауан. Лассы-лассы аԥсуа шәҟәыҩҩцәа нарԥхьон, рԥыларақәа аинтерес ду аҵаны имҩаԥысуан.

Арҵаҩы, аиҿкааҩ бзиа, ашкол анапхгаҩы иусура ҿырԥшыганы иҟалеит. Аԥсны даҽа школк аҟны иҟам «Аԥсуа шәҟәыҩҩцәа рпарк» аԥҵан ашкол иахьаҵанакуа. Уаҟа иахьагьы игылоу аҭлақәа дара ашәҟәыҩҩцәа рхаҭақәа еиҭарҳақәаз роуп. Уи инаԥшьны аҵаҩцәеи ашәҟәыҩҩцәеи реимадарақәа алитература абзиабара шьҭыркаартә, иазҿлымҳахартә аҭагылазаашьа бзиа рнаҭон. Иааиԥмырҟьаӡакәа асалам шәҟәқәа рыбжьысуан. Аҵаҩцәа зыԥхьаз, иргәаԥхаз, ирҵаз, еилдыргаз арҿиамҭақәа равторцәа ирзеиҭарҳәон. Урҭ асалам шәҟәқәа рҭаққәа ҟарҵон ашәҟәыҩҩцәа. Иҟоуп урҭ рахьтә еиқәырхоугьы. Алитературатә кружок аусура аазырԥшуаз ажурнали альбомқәеи аҵара-ааӡара аус аҟны хәарҭара ду рылан.

Баслахәтәи ашкол Очамчыра араион аҟны иҿырԥшыганы ишьақәгылеит. Араҟа еизган аԥсуа литературеи аԥсуаҭҵаареи иаҵанакуаз ашәҟәқәа, еиҿкааз абиблиотека иаднаԥхьалоз рацәаҩын. Аҭӡқәа ҩычан аԥсуа шәҟәыҩҩцәа рфотосахьақәеи ихшыҩрҵагоу рҳәамҭақәеи рыла. Ашкол аҟны ашәҟәыҩҩцәа алархәны иазгәарҭоз аиубилеиқәа ҵакыла игәылырҭәаан. Аиԥыларақәа дрылахәымкәа ҟалаӡомызт ари ақыҭаҿ иизгәаз, иааӡаз, еицырдыруа апоет, апрозаик, ауаажәларратә усзуҩы Иван Ҭарба (1921-1994).

Аԥсны Аҧьынҵьтәылатә еибашьраан (1992-1993) Баслахә ақыҭаҿ Аԥсадгьыл ахьчаҩцәеи ақәылаҩцәеи ахьеиҿагылаз ахырҕәҕәарҭақәа еиҿкаан. Лассы-лассы ажәыларақәа мҩаԥыргон аҕацәа, ақыҭа иалахысуан бзарбзанла, абомбақәа аларыжьуан, аха баслахәаа рыҷкәынцәеи Мрагыларатәи афронт аибашьцәеи аҕа иҿагылан, игәы анимҟьалак дхьаҵуан. Ега аԥсҭбарақә ҟалазаргьы, аҕа Аԥсны далцан. 1993 шықәса сентиабр 30 рзы Аԥсни Қырҭтәылеи рҳәааҿы – Егры аӡиас ахықәан Аԥсны Аҳәынҭқарра Абираҟ ахаргылан.

Аиааира ашьҭахь Аԥсны Мрагыларатәи аҳәаа акәшамыкәша аҭынчра нагӡа шьақәгыланы ишыҟамызгьы, ашәарҭара инагӡаны ишаԥыхмызгьы, аԥсҭазаара ԥхьаҟа ицон, ақыҭақәа руаԥсыра ршьара иқәлон, рхьааи ргәырҩеи хашҭшьа шамамызгьы.

Аҧьынҵьтәылатә еибашьра Дуӡӡа аветеран Ҷыҷыкәа Хьиба Аԥсны ашәарҭара иантагылагьы иуаажәлар дрылагылан, Аԥсадгьыл ахьчаҩцәа ргәы шьҭихуан, Аиааира шыргоз гәыҩбара имамызт. Иахьа 1992-1993 шықәсқәа раан иҭыҵуаз агазеҭ «Аԥсны» адаҟьақәа еихыршәшәо унаргәылаԥшыр, улаԥш нарықәшәоит иааиԥмырҟьаӡакәа Гәдоуҭа иҭыҵуаз аԥсуа газеҭ «Аԥсны» аредакциахь инаишьҭуаз акьыԥхьымҭақәа. Ақыҭаҿ иҟаз аҭагылазаашьа адагьы, урҭ рызкын Мрагыларатәи афронт аҟны аҕа иҿагылаз аԥсуа еибашьцәа иаадырԥшуаз афырхаҵара. Аха иҵәахуамызт ақәылаҩцәа рхаҿра, афашизм аҟазшьақәа ирыдикылон урҭ рхымҩаԥгашьақәа, аҩнқәа шырбылуаз, аҭынч уааԥсыра иреиуаз рҕәаҟны ишыршьуаз. Иикьыԥхьуаз ирныԥшуан ижәлар гәкаҳарак шырнымԥшуа, афашизм иаҿагылаҩы рықәԥара Аиааирахь ишнагоз. Аԥсадгьыл ахьчаҩцәа рымчқәа еидкыланы аҕа иҭыҩра иҭаԥыххара ада даҽа мҩак шыҟамыз деилиркаауан. Ҳаԥсадгьыл ахьчаҩцәа ирымаз ақәҿиарақәа иаргьы игәы шьҭнахуан. Аиааира адикылон Аҧьынҵьтәылатә еибашьраан Асовет жәлар иргаз Аиааира.

Аԥсны Аҧьынҵьтәылатә еибашьра ҳажәлар риааирала ианеилга, Ҷыҷыкәа Расҭа-иԥа ҩаԥхьа аҵара-ааӡара дазыхынҳәит. Даара аахаа зауз иқыҭа аҭынч ԥсҭазаара иалархәтәын. Уи азы акырӡа шаҵанакуаз идыруан ашкол аусура аиҿкаара. Арҵаҩцәа еидикылеит. Згәырҩа иалымҵыцыз ақыҭауаа рыхшара ашкол ахь рнагара дазааԥсон. 1993 шықәса октиабр 28 рзы ашкол аартын.

Арҵаҩцәа ҿарацәа ашкол ахь рнеира аус иаҵанакуаз еилкааны иадиԥхьалон, рзанааҭ ргәы азҭеиҵон, идырреи иԥышәеи рыгирхомызт. Абарҭқәа зегьы иалдыршеит ашкол арҵаҩцәа рыла реиқәыршәара. Ихаҭа иус игәы ахшәомызт, уи иара иԥсҭазаара акәын, насгьы иеадцаланы инапаҿы иааигоз ауадаҩрақәа ақәҿиарахь ишанагоз ибарҭан, агәацԥыхәарагьы инаҭон.

Ҷыҷыкәа Расҭа-иԥа Хьиба иҵьабаа ахәшьара аиухьан. Аҧьынҵьтәылатә еибашьра Дуӡӡа аорден I аҩаӡара занашьаз арҵаҩы, аҵара аусхк аҟны илшамҭақәа рзы «Аԥсны зҿеаԥсазтәыз арҵаҩы» ҳәа аҳаҭыртә хьӡы ихҵан, Аԥсни Қырҭтәылеи Иреиҳаӡоу Рсоветқәа Рпрезидиумқәа рҟнытә Аҳаҭыртә ҵьшьарақәа иоухьан. Зыхә ишьоз ируакын иара убас 1999 шықәсазы ианашьаз «Аԥсуара зҿеаԥсазтәыз арҵаҩы».

Ҷыҷыкәа Хьиба иԥсҭазаара далҵит 2000 ш. октиабр 28 рзы. Убри ашықәс аан Баслахәтәи абжьаратә школ ихьӡ ахҵан.

Зыԥсҭазаара зегьы абиԥарақәа реиҵааӡара иазкыз арҵаҩы, аиҿкааҩ бзиа, анапхгаҩы ҩашьара иқәымкәа ишьҭа шаанижьыз шьақәнарҕәҕәоит ишкол гәакьа ихьӡ ахьахҵоу. Хадара злоу акәны ишьатәуп иахьа Ҷыҷыкәа Хьиба иԥсҭазаара ҵакыс иамаз аус ԥшьа ахьеиқәырхоу, ашкол аҟны зуасхыр шьҭеиҵахьаз атрадициа аԥсы ахьҭоу. Аҵара апроцесс инамаданы ҷыдала иазнеиуеит ахатәы бызшәеи алитературеи дырҵара, арҵаҩцәеи ашәҟәыҩҩцәеи реимадарақәа ирыцырҵоит, имҩаԥысуеит еиуеиԥшым аиԥыларақәа. Ашәҟәыҩҩцәа рпарк акәзар, иахылаԥшуеит, иажәуа аҭлақәа аҿыцқәа рыла ирыԥсахуеит. Урҭ ирыдкнаҳалоуп зыхьӡала еиҭаҳау ашәҟәыҩҩцәа рыжәлақәа. Апарк аҩнуҵҟа аҭыԥ ҷыда азалхуп абаҩхатәра злаз ашәҟәыҩҩы Иван Ҭарба иаҳаҭыр азы еиҿкаау акәакь, араҟа уи ихьӡала ишьҭаҵоуп ахаҳә, акәшамыкәша еиуеиԥшым ашәҭқәеи аԥсаҭлақәеи еиҭаҳауп.

Аԥсуа доуҳатә культура иузаҟәымҭхо амилаҭтә литература дырҵара ҷыдала иахьазхьаԥшуа, агәыблра ахьрылаараӡо ашкол аҟны аԥсуара аԥсы ҭазааует, уи иацу адоуҳамчгьы хьысҳахом. Иаанакәзаалакгьы ауаа абзиара ашҟа амҩа дзырбо, изхьыԥшуа ыҟанаҵ еснагь аиааиракәа рзыԥшызааует.

В.Ажәанба

«Ҳаамҭа афырхаҵа»

Гугуца Џьыкырба

Аԥсуа қыҭа ду Жәандәрыԥшь аҭоурых ду змоу қыҭоуп. Уи дырҵабыргуеит ақыҭа агәҭаҿы игылоу абаҟақәа: «Аԥсуаа шәҩыуаа», «Кьаразаа», «Харада ахара зыдҵаны ирӡыз» (1937-40), «1941-1945 ш. ш. раан иҭахаз». Иара убас, 1941-1945-тәи аибашьра аҟынтә ихынҳәыз 68-ҩык рыԥсҭазаара ианалҵ, ашьҭахь абаҟа рзыргылан. 1992-1993 шықәсқәа рзы ҩажәи жәеизаҩык аԥсадгьыл рхы ақәырҵеит.

Жәандәырԥшь иарбан аамҭазаалакгьы аамҭа иақәҿырҭуан, ақыҭа иалиааупн аҿахәҳәацәа, ауаажәларратә усзуҩцәа, ианакәызаалакгьы Аԥсны имҩаԥысуаз аҳҭысқәа рҿы ргәаанагарақәеи рхәыцрақәеи аартны ирҳәон. Еснагь ирыман ақыҭа еиҭазҳәаша аҿахәҳәаҩцәа.

Жәандәрыԥшь ақыҭан, Лолуа Кәтат зҵьабаа дуз уаҩын. Ақыҭа анапхгара дахагылан, хантәаҩыс даман, аиҿкаареи амҩаԥгареи злаз хаҵан. Иара ихаан Жәандәрыԥшь араион аҟны аихьӡаракәа аман. Иԥшәма Кәырмазиа Ҭамареи иареи махәҿала аус руан, рхәыҷқәагьы рыцхраауан, адгьыл агәыбылра рыларааӡон. Хәҩык ахшара ари аҩнаҭаҿы изызҳауаз, инеибынеиԥшны иҿырԥшыган. Рыхәҩык: Владимир, Михаил, Славик, Валери, Ира Жәандәырԥшьтәи абжьаратә школ иалгеит. Раб игәараҭаҿы Славик дынхон. Уи иҵьабаа ду дахьиз, иахьизҳаз иқыҭауаа азгәдуны иалацәажәоит. Иара ақыҭа акыраамҭа дахагылан, абжьаратә школ аҟны рҵаҩыс аус иуан. Иԥшәма Зоиа Гәынбеи иареи хҩык ахшаара рааӡеит. Аҭоурых змоу ашҭаҿы иԥа Дмитри иаб дызҿыз аус иацитҵоит.

Лолуа Валери Кәтат-иԥа Аҟәа дынхоит. Дҭаацәароуп. Иԥшәма Нелли Ԥандариеи иареи ҩыҵьа ахшара рааӡеит: Рауль, Елена. Урҭ ианыхәыҷыз инаркны Жәандәрыԥшь лассы-лассы иааует, абзиа, аҵәгьа иалахәуп. Рауль даныхәыҷыз инаркны игәыблҩыз, еилҟьаз, агәырҵҟәыл бзиа змаз, ақыҭа бзиа избоз, еилыҷҷаз уаҩын.

Рауль Валери-иԥа 1976 ш. жәабранмза ҩажәа рзы Аҟәа ақалақь аҟны диит. 1994 шықәсазы А.М.Ҷоҷуа ихьӡ зху Аҟәатәи абжьаратә школ №17 далгеит.

Аԥсны Аҵьынҵьтәылатә еибашьра ианалага, Рауль жәаф шықәса нагӡаны ихымҭӡацызт. Афон-Ешыратәи абаталион далан.

– Рауль, – иҳәеит аибашьҩы Ԥандариа Руслан, – сара саҳәшьаԥа иоуп. – Аибашьраҿы аԥшӡы даҩызан. Абаталион аҿы данааи дхәыҷцәоуп рҳәеит, аха иара даанукыларатәы дыҟаӡамызт. Хәажәкыратәи ажәылара далахәын. Ахәрагьы иоуит, иԥсы иманы дхынҳәит.

Лолуа Рауль Валери-иԥа Каман, Шрома, Ахбиук рҭарцәрагьы далахәын. Ифырхаҵаразы Леон иорден ианашьоуп, иара убас «Агәымшәаразы» амедал. Лолуа Рауль Валери-иԥа 50 ш. ихыҵра инамаданы С.П.Дбар ихьӡ зху Аԥсны жәлар Рҵьынҵьтәылатә Аҳәынҭқарратә музеи аҟны «Ҳаамҭа афырхаҵа» захьӡу аиԥылара мҩаԥысит.

Кортуа ихьӡ зху Гәдоуҭатәи амузикатә школ аҟны еиҿкаау ахор «Аҟармаҵыс» ашәақәа нарыгӡеит.

Аиԥылараҿы дцәажәеит Аԥсны Афырхаҵа Чалмаз Мирон, уи иазгәеиҭеит: – Рауль зынӡа дқәыԥшӡан, ахы иацәмшәоз, еснагь ԥхьаҟа еихоз, игәымшәаз еибашьҩын. Хҭыск шәасҳәоит, аҳәарагьы уадаҩуп. Аҟәа араион ҿыц аҟны ҳаннеи нахыс, ус иҳәо далагеит: – Саби сани Аҟәа иҟоуп, дара шыҟоу сыздырӡом, сцароуп иҳәеит. Сиҳәо салагеит, ҳаҕацәа ахьыҟоу ҳаздырӡом, маҷк ауп иаанхаз, ухала уҳашьҭӡом ҳәа, аха санынаихәаԥш, саргьы сишьҭаланы ҳцеит. Аҵәҭәа дасит, ашә аадыртит, иан даниба уи ихаҿсахьа ахаан исхамшҭуа схаҿы иаанхеит, иани иареи шаҟа еигәыдибахәҳәаланы иҵәуо игылаз аҳәара уадаҩуп…

Аԥсны аибашьра анеилга ашьҭахь еиуеиԥшым анапхгаратә ҭыԥқәа рҿы аус иуан: Аԥсны Аҳәынҭқарра иҷыдоу ацентр данапхгаҩын (2011-2014 ш.ш.), Аԥсны аҩнуҵҟатәи аусқәа рминистрс дыҟан (2014-2015 шш.)

2016 шықәсазы Ауаажәларратә палата далахәылан. 2017 шықәса инаркны 2020 шықәсанӡа Аԥсны Жәлар Реизара депутатс далхын. Ауаажәларратә хеилак «Ҳара ҳаҩны – Аԥсынра» напхгаҩыс даман.

Лолуа Рауль Валери-иԥа аинрал маиор ичын имоуп. Дахьыҟазаалакгьы, дызҿызаалакгьы идырракәа зегьы Аԥсны аизҳареи ԥхьаҟа агареи ирызкуп.

Аиԥылара «Ҳаамҭа Афырхаҵа» иалахәыз Габуниа Џьума иазгәеиҭеит:

– Рауль Валери-иԥа! Ҳашьа, ҳаҷкәын 50 ш. ухыҵра удаҳныҳәалоит! Уара абзиа, аҵәгьа есымша ҳаиԥгәа уҟоуп, уажәа ԥха еснагь иаҳнырует. Аԥсуаа ус рҳәоит: Хыхь ауаҩы ишәу ҽырбагазар, ҵаҟа ишәу хьчагоуп… Ҳқыҭа иалҵыз ҳҵеи, иахьа ҳургәырҕьеит, уара иашаҵәҟьаны «Ҳаамҭа Афырхаҵа» уоуп. Иахьатәи амш, уаҵәтәи аԥсҭазаара, узлыҵыз ақыҭа ҳара ҳзы угәадуроуп, ухьӡырҳәагоуп… Ашықәс рацәа…

Лолуа Рауль Валери-иԥа дзынысыз амҩала аԥсуаа рыхсаалаҿы ишьҭа анымҵӡо ианиҵеит. Иара дҭаацәароуп, иԥшәма Кворишина Иннеи иареи хҩык аԥацәа рымоуп: Алиас, Саид, Данил.

Гәдоуҭа араион Ахада Аргәын Асҭамыр Симон-иԥа иҳәеит: – Рауль Валери-иԥа имш идаҳныҳәалоит. Иазгәасҭарц сҭахуп, Гәдоуҭа аамҭа кьаҿк аус ууит, убри имаҷыз аамҭа иалагӡаны ушьҭа аанхеит, 50 ш. ухыҵра иацзаит агәабзиара, аԥеиԥш дуӡӡа, аманшәалара.

Лолуа Рауль Валери-иԥа Аԥсны Ашәарҭадара Ахеилак деиҳабуп.

Аиԥылара «Ҳаамҭа Афырхаҵа» аҟны ҳиубилиар изыркыз ажәеинраалақәа ирыԥхьеит. Жәлар рансамбль «Рица» ашәақәа нарыгӡеит. Жәаф шықәса дшырҭагылаз, аибашьра иалсыз, еснагь зхы-зҿы лашо аԥеиԥш бзиа ицзааит!..

Афырхаҵа дыргәаладыршәеит

Сергеи Дбар – 80 ш.

Гугуца Ҵьыкырба, Б. Каҵьиа

Дбар Сергеи Платон-иԥа 80 ш. ихыҵра инамаданы дахьиз, дахьааӡаз, ашкол дахьалгаз иқыҭа Мгәыӡырхәа ибаҟа гылоуп. Аибашьҩы-аинрал, Аԥсны Афырхаҵа, зыхьӡи зыжәлеи еидкыланы аҳәара иаԥсахаз, зымчи зылшеи зыжәлар ирызҭаз, зхаҿсахьа наунагӡа зыԥсадгьыл иазынзыжьыз Дбар Сергеи Платон-иԥа диижьҭеи 80 шықәса аҵра иазкыз аиԥылара аалыртит Мгәыӡырхәатәи абжьаратә школ адиректор Ҵьыкырба Марҭа Заур-иԥҳа.

´У. Агрба ихьӡ зху Мгәыӡырхәатәи абжьаратә школ аҵаҩцәа инеимдааимдо Дбар С.П. инысымҩа рҳәеит.

Мгәыӡырхәа ақыҭа ахьӡала дцәажәеит Аҩӡба Валери Алеқсеи-иԥа. Уи инаҵшьны дазааҭгылеит Сергеи Платон-иԥа иуаҩра, иразра. «Иажәа ԥхақәа иқыҭауаа иҳацын. Сергеи Платон-иԥа иқыҭауаа дрызыгәдуун, ақыҭаҿы иҟазаалак дагханы иҟамлацызт… «Саашәыкәыхшоуп» ҳәа зегьы иреиҳәон. Ҳаԥсуа ҭоурыхаҿы уи илагала дуӡӡоуп… Иҭабуп, иқыҭа иаҭааз зегьы. Сергеи Платон-иԥа иԥсы зыҿҳәараз, идгьыл еиқәирхаз, аҿар иҭоурых адаҟьақәа еихыршәшәо иаԥхьалап, иҭырҵаалап, абиԥарақәа еимырдалап…», – иҳәеит уи.

С.П.Дбар ихьӡ ахуп Гәдоуҭа, Аԥсны жәлар Рҵьынҵьтәылатә еибашьра Аҳәынҭқарратә музеи. Уи сынтәа 30 ш. ахыҵит. Араҟа еиҿкаан иара изкыз ацәыргақәҵа «Афырхаҵа ифырхаҵара» зыхьӡыз. 87 фотосахьа ыҟоуп. Иара убас, араҟа иқәгылеит ахәыҷтәы ансамбль «Аҟармаҵыс», ажәлар рашәақәа ҩба нарыгӡеит.

Гәдоуҭа араион Ахада Аргәын Асҭамыр Семион-иԥа иазгәеиҭеит: – Сергеи Платон-иԥа зыжәлари зыԥсадгьыли рзы иҵеи хьӡырҳәагаз, иԥсҭазаара зегьы змеидаз аррамаҵура иазҟаза дуны иҟалаз, ажәлар ргәаҿы иаанхаз, ҳаԥсуа ҭоурых аҿы наунагӡа иаанхо аруаҩ хатәрроуп…

Гәдоуҭа араион Еизара адепутат Лакрба Дауҭ Аԥсны Раԥхьатәи Ахада Арӡынба Владислав Григори-иԥа изикыз ажәеинраала даԥхьеит.

Аҟәа, 1992-1993 шықәсқәа раан Аԥсны Жәлар Рҵьынҵьтәылатә еибашьраҿы иҭахаз Рбаҟа аҿаԥхьа, иналукааша аԥсуа арԥыза Сергеи Дбар ибиуст аҿаԥхьа ашәҭшьыҵәрақәа шьҭарҵеит Аҳәынҭқарра Ахада Бадра Гәынба, уи ихаҭыԥуаҩ Беслан Бигәаа, Аԥыза-министр Владимир Делба, Аиҳабыра иалоу, Жәлар Реизара адепутатцәа, аибашьра аветеранцәа, аҳәынҭқарратәи ауаажәларратәи усзуҩцәа.

Сергеи Дбар диит лаҵарамза 2, 1946 шықәсазы Гәдоуҭа араион Мгәыӡырхәа ақыҭан. Аԥсны Аҵьынҵьтәылатә еибашьра ашықәсқәа раан иара Аԥсны Арбҵьар Мчқәа рштаб хада аиҳабыс дыҟан.

Сергеи Дбар иԥсҭазаара далҵит рашәарамза 27, 2002 шықәсазы. 2005 шықәса лаҵарамзазы, данҭаха ашьҭахь, ианашьан «Ахьӡ-Аԥша» аорден I аҩаӡара. Уи ихьӡ ахуп Аҟәа амҩаду хадақәа руак, иара убас Аԥсны жәлар Рҵьынҵьтәылатә еибашьра Аҳәынҭқарратә музеи.

Аԥсны Афырхаҵа Сергеи Дбар иԥсҭазаареи имаҵуреи ирызкыз афотоцәыргақәҵа аатит Аԥсуа драматә театр афоие аҿы. Уи иаҭааит Аҳәынҭқарра Ахада Бадра Гәынба, ихаҭыԥуаҩ Беслан Бигәаа, Аԥыза-министр Владимир Делба, Аиҳабыра иалоу, адепутатцәа, ауаажәларра.

Аусмҩаԥгатә аԥсуа ар рԥыза ду диижьҭеи 80 шықәса аҵра иазкуп. Ацәыргақәҵаҿы иаарԥшуп Сергеи Дбар иԥсҭазаареи имаҵуреи рҿы аҵакы змоу ахҭысқәа аазырԥшуа иуникалтәу афотосахьақәа. Сергеи Дбар игәалашәара иазку аныҳәатә еилатәара мҩаԥысит С.И.Ҷанба ихьӡ зху аҳәынҭқарратә Аԥсуа драматә театр аҟны.

Аилатәараҿы дықәгылеит Аԥсны Ахада Бадра Гәынба. Уи иазгәеиҭеит атәыла ахьчареи ашьақәгылареи рганахьала Сергеи Дбар илагаламҭа ду, иаҵишьит Аԥсни ижәлари гәык-ԥсык ала дшырзыҟаз.

«Сергеи Дбар аҳәынҭқарра аҭоурых аҟны аҭыԥ ҷыда ааникылоит, уи ихаҵареи ипринципреи Аԥсадгьыл амаҵзура аганахьала иҿыԥшыган иаанхоит», – иаҵишьит Ахада.

Аусмҩаԥгатә иалахәын Аԥыза-министр Владимир Делба, Жәлар Реизара Аиҳабы Лаша Ашәба, Аиҳабыра иалоу, Жәлар Реизара адепутатцәа, аррамаҵзуҩцәа, аибашьра аветеранцәа, аполитикатәи ауаажәларратәи аусзуҩцәа, Сергеи Дбар иҭаацәа.

Агәалашәаратә хәылԥаз аҟны иқәгылаз Аԥсны атәылахьчара аминистр актәи ихаҭыԥуаҩ Беслан Ҵәыцьба иҳәеит:

«Сергеи Платон-иԥа иналукааша арратә баҩхатәра, аоперативтә-стратегиатә хәыцшьа, аибашьра амҩаԥысшьа азԥхьагәаҭара илшон. Иара далыркааун ихачҳара ҕәҕәала, игәаҕьрала, иаҳаҭыр ду ала, иеиҿкааратә ҟыбаҩ ала».

Ажәахәҟаҵаҩ иаҵишьит Сергеи Дбар активла дыршылахәыз астратегиатә жәыларақәа аус рыдулара, реиқәыршәара. Убарҭ роуп аҭыхәтәан аиааирахь, Аԥсны ахьыԥшымра ахьчарахь икылызгаз. Арбҵьар Мчқәа ркомандаҟаҵаҩ хада Владислав Арӡынба инапхгарала, хықәкыла Сергеи Дбар иалахәрала аус адулан атәыла аҭоурых аҟны иқәҭцәиааран иҟалаз сентиабртәи ажәылара аплан.

Беслан Ҵәыцьба иара убас иргәалаиршәоит, Сергеи Дбар дшыруаӡәкыз 1992-1993 шықәсқәа рз Аԥсны жәлар Рҵьынҵьтәылатә еибашьра аветеранцәа руаажәларратә еиҿкаара «Амцахара» аиҿкаара аԥшьгаҩцәа, анаҩс уи хадарагьы азиуит.

«Иара активла ихьчон аветеранцәеи иҭахаз рҭаацәаракәеи ринтересқәа, дырхаҵгылон урҭ рзинқәа, дагьрыдгылон», – иазгәеиҭеит Ҵәыцьба.

Чечентәылантәи хатәгәаԥхарала аибашьҩы, «1992-1993 шықәсқәа рзы Аԥсны жәлар Рҵьынҵьтәылатә еибашьра аан Чечентәылантәи хатәгәаԥхарала аибашьцәа Рассоциациа» ахантәаҩы, Леон иорден занашьоу Вахид Керимов иазгәеиҭеит ашықәсқәа шцахьоугьы, Сергеи Дбар ихьӡ ишеиднакыло еиуеиԥшым амилаҭқәа рхаҭарнакцәа.

«Иахьа иазгәаҳҭоит Сергеи Платон-иԥа ииубилеи. 1992 шықәсазы аиԥш, иахьагьы уи зегьы ҳаизигеит. Баҩхатәра ҷыдак иман, ауаа еидызкылоз. Ижәбоума, абраҟа шаҟа ирацәааҩу еиуеиԥшым амилаҭқәа рхаҭарнакцәа, абраҟагьы ҭаацәаракны ҳаицуп», – иҳәеит Керимов.

Иара инаҵшьны иазгәеиҭеит Сергеи Дбар, Владислав Арӡынба, Султан Сосналиев реиԥш иҟоу ауаа аиааира аагараҿы алагаламҭа ду шыҟарҵоз.

«Иахьа Аԥсны ихьыԥшым ҳәынҭқарроуп, атәыла иамоуп ахатәы герб, абираҟ, абызшәа, аҳәынҭқарра. Ари еихьӡара дууп. Ҳара ҳаӡәыкны, ҳмахәҿа еибаркны ԥхьаҟа ҳцалароуп», – иҳәеит уи.

Агәалашәара ахәылԥаз аҟны идырбан Сергеи Дбар иԥсҭазаареи иусуреи ирызку адокументтә видеоматериалқәа.

Аҟазара амҩала

Алиса Гәажәԥҳа

Ахәаԥшцәеи аӡбаҩцәеи зыршанхаз

Ааигәа Москва ақалақь аҿы, Игор Крутои иакадемиа аҟны имҩаԥгаз «Шаг вперед» захьӡу Жәларбжьаратәи авокалтә еицлабра иалахәыз, абаҩхатәра злоу Аԥснытәи ашәаҳәаҩ қәыԥш Теона Ҭачлиаԥҳа дхынҳәит лыбжьы ссири лашәа нагӡашьеи рыла ахәаԥшцәеи аконкурс аӡбаҩцәеи хыхны, иршанханы.

Теона дхәыҷаахыс амузыка дадҳәалоуп, 9 шықәса анылхыҵуаз Ахԥатәи амузыкатә школ афортопиано аҟәшахьы дныҟәон, уи инаҷыданы аскрипка архәашьа лҵон. Уи есааира амузыкатә рҳәагақәа рахь илымаз агәыблра еизҳауан. Ҳаиҿцәажәараан иазгәалҭеит хаҭала, агитара архәашьа лхала ишылҵаз. Уи лажәақәа рыла, аинтернет аҟны иҭагалаз авидеоқәа рыла илҵеит агитара архәашьа.

«Сышнеиуаз ачамгәыр аинтерес шьҭысхит, исгәаԥхо салагеит, исҭахеит уи архәашьа аҵара. Ачамгәыр архәашьа аҵаразы агәаҳәара шсымаз Аԥсны жәлар рартист, авокалтә инструменттә ансамбль «Гәында» анапхгаҩы Роза Чамагәуа-ԥҳа ианласҳәа дсеигәырҕьаны слыдылкылеит. 3 шықәа хәыда-ԥсада ачамгәыр архәашьа слырҵон, аԥсуа милаҭтә музыкатә рҳәага снапаҿы иаазгон, уи агәаҳәара сзацын. Амилаҭтә музыкатә рҳәагақәа азырҳәо аҿар ҳмааӡар ҳашнеиуа иаҳцәыӡуеит» – лҳәеит урҭ реиқәырхара деиҷаҳауа», дҳацәажәон Теона.

Теона лажәақәа рыла, 2 шықәса ҵуеит ансамбль «Гәында» ахь дрыдыркылеижьҭеи. Уи даара илықәҿиоит, дрызҟазоуп амилаҭтә музыкатә рҳәагақәа рҵара.

Шамахамзар, амилаҭтә музыкатә рҳәагақәа зегьы рарҳәашьа лдыруеит. Аԥхьарца, ахымаа ачамгәыр уҳәа ирацәоуп амилаҭтә музыкатә инструментқәа рахьтә лнапаҿы иаалгахьоу. Уи излаҳалҳәаз ала, уажәы ажәытә аԥсуа музыкатә рҳәага аҩымаа аҵара даҿуп. «Аамҭа сызхом акәымзар, даара сазгәышьуеит аҿырԥын архәашьа аҵара», – лҳәеит уи.

Хаҭала, Теона ансамбль «Гәында» ахь лыдкылара дыззыԥшымкәан, иаалырҟьаны иҟалаз хҭысхеит.

«Ансамбль «Гәында» агастроль ахь амҩа иқәгылан, ахымаа азырҳәоз аҭыԥҳацәа руаӡәк мзызқәак ирыхҟьаны лҵара залымшеит, дыԥсахтәхеит. Сара усҟан аҵаразы снықәон. Агастроль ахь аҵара аҟынӡа 13 мшы ракәын инханы иҟаз.

Роза Расим-иԥҳа сара исыдылгалеит ахымаа архәараҿы уи аҭыԥҳа лыԥсахра. Ҳәарада, сара сзы игәаҕьыуацәан, акрызҵазкуаз, аҭакԥхықәра зцыз ашьаҿа аҟаҵара, аха сгәы азҭалҵеит.

13 мшы ирҭагӡаны апрограмма сҵеит. Ажәакала, исықәманшәалахеит, агастроль ахь қәҿиарала ҳцаны ҳааит. Уи нахыс ансамбль «Гәында» ахь срыдыркылеит», – лҳәеит Теона ҳаиҿцәажәараан.

Теона амузыкатә рҳәагақәа рҿы мацара акәым лхы ахьԥылшәо, ашәаҳәҿараҿгьы аихьӡарақәа аалырԥшуеит. Гәылрыԥшь араион Акультуратә Хан аҟны иаԥҵоу, ашәаҳәаҩ Фрида Берзениаԥҳа напхгара зылҭо авокалтә студиа «SOLO» дааӡамҭоуп. Иахьагьы авокал лҽазыҟалҵоит ари астудиаҿ. Хазы, Аҟәатәи аԥшьбатәи абжьаратә школ аҵаҩы Теона, Аҟәатәи амузыкатә ҵараиурҭа «Жәлартә» – аҟәша, аҩбатәи акурс аҟны аҵара лҵоит.

Ашкол, амузыкатә ҵараиурҭа, авокалтә студиа, ансамбль «Гәында» уҳәа акырҵьара аҵареи еиуеиԥшым ахырхарҭақәеи еилазыгӡо, аҟазараҿы зхы ԥызшәо, 17 шықәса ирҭагылоу аҭыԥҳа дхәыҷаахыс еиуеиԥшым аконкурсқәа лхы рылалырхәуан. Хаҭала, аконкурс «Аҿар рыбжьы» аҟны изныкымкәа далыркаахьан, еиуеиԥшым аҭыԥқәа ланаршьахьан.

Иҳаҩсыз март мзазы, Теона Ҭачлиаԥҳа далахәын Шәача имҩаԥгаз «Крутои голос» захьӡыз аконкурс. Ари аконкурс аҟны лбаҩхатәра алкааны иланаршьеит иреиҳау аҳамҭа «Гран-При».

Анаҩс, «Крутои голос» аҟны илгаз Аиааира инамаданы, мшаԥымзазы, Москва ақалақь аҿы, Игор Крутои иакадемиа аҟны имҩаԥгаз «Шаг вперед» захьӡыз Жәларбжьаратәи авокалтә еицлабра ахь дышьҭын. 3-тукрк рыла ишьақәгылаз ари авокалтә еицлабраҿы, «Гран-При» аҳамҭа дахьаԥсахаз инамаданы, уи аԥҟара излаҳәоз ала, азин лыман лықәгылара аҩбатәи атур ала ахацыркразы. Ус иагьыҟалҵеит Теона, аҩбатәи атур аҟны, абаҩхатәра злоу, абжьы ссир зхоу Аԥснытәи аҭыԥҳа иналыгӡеит Аԥсны жәлар рартист Оҭар Хәынцариа иажәақәеи имузыкеи рыла иаԥҵоу «Афырхацәа рашәа».

Еиуеиԥшым абжьқәа рыла, гәыԥҩык еицырҳәо ашәа, , баҩхатәра ҳаракыла Теона лымала лынагӡашьа уи иазыӡырҩуаз аӡәгьы игәы еиҟараны дыннамыжьит.

Ашәаҳәаҩ қәыԥш Аԥсны ӡырылгартә аҭагылазаашьа ахьлоуз насыԥс ишылшьогьы, ҳаиҿцәажәараан уи иазгәалҭеит аԥхьаҟа актиор изанааҭ лхы шазылкыз, еиҳа илзааигәаны ишылбо.

«Ашәаҳәара, акәашара уҳәа зегьы актиор изанааҭ аҟны иҟоуп. Актиор изанааҭ аҟны еиҳа сеаасыртыр сылшоит, схы агәрагара еиҳа исоуеит, сара истәны, иснаалоны избоит» – лҳәеит уи ари лҟазараҿы ԥышәа хәыҷыкгьы шлымоу азгәаҭо.

Теона лажәақәа рыла, уи Искандер ихьӡ зху аурыс театр аҟны иаԥҵоу Ць.Жордания напхгара зиҭо ахәыҷтәы студиахь дныҟәон. Раԥхьатәи ароль налыгӡеит ахәыҷтәы спектакль «Гадкий утенок» аҟны (ҩ-рольк налыгӡеит). Анаҩс, аурыс театр актиорцәа дрыцыхәмарыртә аҭагылазаашьа лыман. Аспектакль «Снежная королева» аҟны ароль анагӡара ашьҭахь ауп дацәымҩашьо агәра анылга аԥхьаҟа актиор изанааҭ аҟны лхы шылбо, уи шалылхуа.

Ҭеона Ҭачлиаԥҳа сынтәа лимитла Борис Шьукин ихьӡ зху Москватәи атеатртә институт иаднакылаз аԥсуа ҿар дыруаӡәкуп.

Ҳаицәажәара хыркәшо уи иазгәалҭеит, лҵара даналгалак ашьҭахь, Аԥсныҟа дхынҳәырц шахәҭоу. «Сара лимитла сҭалара ҟамларгьы, уеизгьы Аԥсныҟа ахынҳәра сгәы иҭан, ҳара ҳбаҩхатәра, ҳҟазара, ҳдырра, ҳԥышәа ҳаԥсадгьыл аҟны еиҳа иаҭахуп» – лҳәеит уи.

Аиашазы, абаҩхатәра инаҷыданыгьы, аԥсуаҵас ахәыцра, гәыла ԥсыла аҟазаара даара ихадароуп, уи адырракәа зегьы иреиҳауп.

Аполитика аҟынтәи аӡахәааӡарахь

Аӡахәааӡара аҵас ԥсыҽымхарц

Елана Лашәриа

«Жәытә-натә аахыс адьыл чашәақәа ирықәынхоз аԥсуаа рнапы алакын ақыҭанхамҩа. Уи иналукааша ахырхарҭақәа иреиуан аӡахәааӡара. Аԥсуа ажьхкқәа рхыԥхьаӡара наӡон хынҩажәи жәаба рҟынӡа. Аха, амҳаҵьырра ашьҭахь иӡыз рацәоуп. Ҳцьынцьуаа ирыбзоураны зеиҭашьақәыргылара ҳалшаз шмаҷымгьы, зегь акоуп ҳзызхьааша ахкқәа ыҟоуп», - абас ицәажәара далагеит аҵыхәтәантәи ажәашықәсқәа рыҩнуҵҟа адгьыл ақәаарыхра знапы алаку, лымкаала, инаҵшьны иуҳәозар, мҽхакыҭбаала аӡахәа зааӡо Нугзар Ашәба.

Ҳтәылаҿы ибзианы еицырдыруа, ауажәларра-политикатә усзуҩ, акыр шықәса инеиԥынкыланы Аԥсны аполитика агәеисырҭа иалагылаз, акыр анапхгараҭаратә усуракәа знапы иҵызгахьоу, Жәлар Реизара Апарламент кыршықәса еиҳабыс иамаз Нугзар Нури-иԥа, аҵыхәтәантәи ашықәсқәа рзы аполитика даҵәыхароуп, тәанчара дыҟоуп. «Тәанчара санца ауп сгәы иаҭахыҵәҟьаз аҟаҵаразы аха ансоуз»- иҳәоит иара.

«Сара сиит, исызҳаит ачеҵьика пату ахьамаз аԥсуа ҭаацәараҿы. Саб аӡахәа иааӡон, аԥсуа ажь хкқәа пату рықәиҵон, аҩы рацәаны иҭеиҭәон, аха иара изы аҭакы змаз ахыԥхьаӡара акәӡамызт, ахаҭабзиара еиҳа аҵклаԥшара аиҭон. Убри аҟынтә саргьы аҩы аҵқьара сазҿлымҳауп»,–иҳәоит Нугзар Нури-иԥа. Аӡахәааӡаҩ иажәақәа рыла, тәанчара данца ашьҭахь, маҷ-маҷ аиҭашьқәыргылара далагеит иаб инхара. Иқыҭа гәакьа Ӷәада ажьҭрақәа ҟаиҵеит, уи иалнаршеит игәылацәа усурҭа ҭыԥла реиқәыршәара. «Сара ҵакы хадас исымаз сыҵкәынцәа рабду иҩны рхазмыршҭуа, иадзыԥхьало акы аҟаҵара акәын. Ҳәарада, аҵакы амоуп ахашәалагьы. Избанзар, аӡахәа даара иқьынцыцуп, амаршәа акра мариаӡам. Иара акыр аҳауа иахьыԥшуп. Мыцхәы аҵәаакыра бзиа иабаӡом, еиуеиԥшым ачымазарахкқәа ихҭаркыр алшоит. Ари зегьы удыруазар ауп. Ҳәарада саналагоз саргьы исыздырӡомызт, аха издыруаз ауаа сразҵаауан, иадсыԥхьалон, ргәаанагарақәеи рабжьгарақәеи ҳасаб рзызуан. Уи иалнаршеит ибжьаратәу, алҵшәа аазгоз ԥкарак аҟәныҟәара»,- иҳәоит иара.

Нугзар Нури-иԥа иҩқәа изныкымкәа еиуеиԥшм аҵәыргақәҵақәа рҟны аԥхьахә ҭыԥқәа ргахьеит. Иалыркаахьеит зхаҭабзиара ҳараку аҩы цқьақәа ҳәа. Дара рыхьыӡқәагьы дара урызҿлымҳахартә иҟоуп. Иаҳҳәап иҿыхааау «Александра» аҩыҟаҵаҩы имоҭа еиҳабы лыхьӡ ахуп. Аҩы «Данаҟаи» ахаҵа ӷьеиҩ ,Данаҟаи Ашәба ихьӡ ауп иамоу. Иҟоуп «Ақьаф», «Радеда», «Осман», «Ӷәада» уҳәа, Нугзар Нури-иԥа изааигәоу, иабшьҭра аҭоурых иадҳәалоу, иҭаацәа иртәу ахьыӡқәа.

«Зыхьыӡқәа аҩы иахысымҵац смоҭацәа лассы-лассы исазҵауеит ҳара ҳҭәқәа анбаҟауҵо ҳәа. Раԥхьа ишәыӡҳа, шәҟазшьа, шәхәыцшьа сшәырба нас иҟаҳҵоит ҳәа расҳәоит», – иҳәеит абду. Нугзар Нури-иԥа иажәақәа рыла, абдук иаҳасаб ала иара даара дыԥсыҽуп. «Даразаҵәык роуп напхгара сзызур зылшо» иҳәоит иара дԥышәырччо. Убри аан иазгәеиҭоит иҩнаҭаҿы аԥсуа бызшәа аҭыԥ ду шааннакыло, имаҭацәа уи ибзианы аҭари аҳәареи дҭаны ишрыду. Иҭацацәа ҩыцьеи иареи реизыҟазаашьақәа дырзааҭгыло иҳәеит, иара аԥҳа дышимамыз, урҭ иҩны ианыҩнанагала нахыс аԥҳацәа ширҳаз.

«Акыр шықәса рыҩнуҵҟа исацәажәомызт, исырцәажәеит ааигәа. Итәаны ажәабжьқәа сзеиҭархәом, аха акы сразҵаар аҭак хааӡа исырҭоит. Уи сара сгәы ҟанаҵоит», – ҳәа азгәеиҭеит згәы дуны ицәажәоз абхәа.

Шәыԥсҭазаара зегьы ззышәкыз аполитика шәазымхьааӡои ҳәа иқәыргылаз азҵаара аҭак ҟаҵо, Нугзар Ашба, иҳәеит илшоз акгьы дшамеигӡаз иԥсадгьыл азы. Иара дызҿыз аус иахьа рнапы шалаку иԥацәа Лашеи Асҭамыри. «Сара сӡахәақәа сааӡалоит, сыжьқәа рыхкқәа сырҭбаалоит, аҩы цқьа ҭасҭәалоит, смаҭацәа ажәабжьқәа рзеиҭасҳәалоит. Абри ауп ажәамҭа шкәакәахара захьӡугьы», – иҳәеит ихы-иҿы қьиаӡа Нугзар Нури-иԥа, ҳаицәажәара хыркәшо.

«Алаф ашҭа»

Алахҿыхра зцу

Аԥсуа жәлар жәынгьы-ҿангьы алаф, аиумор, алахҿыхра ҳаҭырла иазыҟан. Алаф рҳәон ианыуадаҩыз аамҭазгьы, ргәы рханаршҭуан, ргәалаҟазаара шьҭнахуан алаф еизада. Алаф рыбжьан аиҩызцәа, ҳаҭыр еиқәызҵоз, еизааигәаз ауаа.

Абасала, алаф, аиумор, алахҿыхра аҭыԥ ҷыда аанкылон аԥсуа жәлар рыԥсҭазаараҿы, ус иҟоуп иахьагьы.

Алаф, ашәаҳәара уҳәа рыла еиҿкааз аԥсуа драматә театр актиорцәа хатәрақәа, Аԥсны жәлар рартистцәа: Хәыта Цьопуа, Сергеи Сақаниа, Чынчор Цьениа уҳәа рыла еиҿкааз «Чарирама» лассы-лассы Аԥсны араионқәеи ақыҭақәеи ирҭаауан, хәыҷгьы-дугьы еснагь ирзыԥшын абаҩхатәра злаз актиорцәа дуқәа рықәгыларақәа.

Апоетесса, ахәыҷтәы журнал «Амцабз» аредактор хада Гәында Сақаниаԥҳа ҳаиҿцәажәара хацыркуа иазгәалҭеит, «Чарирама» атрадициала иацҵо, Аԥсны жәлар рартист Нодар Чанба иаԥшьгарала ҩаԥхьа Аԥсуа драматә театр аҟны ишеиҿкааз «Алаф ашҭа» ҳәа хьӡыс изырҭаз апроект. Гәында Сақаниаԥҳа лажәақәа рыла, 2020 шықәсазы еиҿкааз «Алаф ашҭа» қәҿиарала аус ауан. Уи еиднакылон ашәҟәыҩҩцәеи апоетцәеи, ааигәа изаамҭанымкәан зыдунеи зыԥсахыз Владимир Занҭариеи Анатоли Лагәлааи назлаз, Гәында Кәыҵниаԥҳа, Гәында Сақаниаԥҳа уҳәа уба егьырҭгьы. «Алаф ашҭа» – еиҿыркаауан еиуеиԥшым апоезиатә, арҿиаратә хәылԥазқәа, ирҭаауан Аԥсны араионқәеи ақыҭақәеи, иқәгылон ашколқәа рҟны.

Ахәаԥшцәа, еиҳарак ақыҭа анхацәа гәахәара дула ирыдыркылон, алахҿыхра зцыз апоетцәа рықәгыларақәа. Ргәалаҟазаара шьҭырхуан урҭ зыԥхьоз апародиақәеи аепиграммақәеи. Аха еиуеиԥшым амзызқәа ирыхҟьаны, атеатр аҟны ихацыркыз ари апроект аҿиара амоукәа иаанкылан. Аха, пыҭрак ашьҭахь, Аԥсны акультура аминистр Даур Ақаҩба ибзоурала апроект ҩаԥхьа аусура хацыркхеит. Иахьагьы Даур Ақаҩба ари апроект ҿыц дазхьаԥшит, аҿиара амҩа аҭара дазыхынҳәит.

«Апроект «Алаф ашҭа» – ҿыц аиҭаҿиара амҩа Уарча ақыҭа ала ҳалагеит. Аиашазы, алаф еиднакылоит ауаа, уи аамҭақәа зегьы рзы иҟазароуп, ауаҩы игәы аналаҟамгьы, ахьаа, агәырҩа анимоугьы. Уи ауаҩ игәы аԥсахуеит, иарҿыцуеит, имчқәа ҩбанатәуеит, аԥсҭазаара агәазыҳәара инаҭоит, игәы азҭанаҵоит. Ҳара ҳгәыԥ аҟнытә ҩыцьа ҳҩызца, апоетцәа хатәрақәа: Владимир Занҭариеи Анатоли Лагәлааи рыҟамзаара ашьҭахь иаҳцәыуадаҩын ари апроект аҵҵара. Аха, аԥсҭазаара ԥхьаҟа ицоит, уи аԥҟарақәа уаҩы изыԥсахуам. Ҳаргьы, сынтәа, раԥхьатәи ҳақәгылара , уи даара иазыԥшыз, аха иахьымӡаз В.Занҭариеи Анатоли Лагәлааи ргәалашәара иазаҳкит. Ахәылԥаз аҟны сара саԥхьеит В. Занҭариа изыскхьаз аепиграмма «Аҵәхьа» захьӡыз. Даара иуадаҩуп, ауаҩы даныҟам изку аепиграмма аԥхьара, аха сгәы сыԥсахит, иԥсы анҭаз даара ари аепиграмма санаԥхьоз бзиа иахьибоз аҟнытә», – лҳәеит Гәында Сақаниаԥҳа.

«Алаф ашҭа» агәыԥ еиднакылоит иахьа апоетессацәа Гәында Кәыҵниаԥҳа, Гәында Сақаниа-ԥҳа, Аԥсны зҽаԥсазтәыз артист Нур Цьынцьал, Алхас Чхамалиа, Адамыр Гәынба, иара убас, Аԥсны жәлар рартист Роза Чамагәуаԥҳа напхгара зылҭо авокалтә инструменттә ансамбль «Гәында» ахәаԥшцәа ашәала ргәы дырҿыхоит.

Шамахамзар, Аԥсны араионқәеи ақыҭақәеи ирҭаахьоу «Алаф ашҭа» ааԥхьарақәа роуеит лассы-лассы изҭаахьоу ахәаԥшцәа рҟынтәгьы, рбара иазгәышьуеит изхьымӡац ақыҭақәа.

Аԥсны раионцыԥхьаӡа, қыҭацыԥхьаӡа ирыгымхааит алаф, агәалаҟазаара бзиа.

А. Хәырбыцԥҳа

Анапҟазацәеи аҭыжьыҩцәеи раалыҵ

Аҟәа, С.У. Багаԥшь ихьӡ зху ашҭаҿы Аԥснытәи анапҟазацәеи аҭыжьыҩцәеи раалыҵ аҵәыргақәҵа-аҭира аатит. Уи аартызаауеит лаҵарамза 5 инаркны жьҭаарамза акынӡа. Аҭааҩцәа ирбар рылшоит аҵәаҟаҵаҩцәа, аҳаԥшьаҟаҵаҩцәа, абҵьарҟаҵаҩцәа, ауасҭацәа уҳәа еиуеиԥшым анапҟазацәа раалыҵ.

Иаатит аҵәыргақәҵа

Акультура Аминистрра акреативтә економикеи акультуратә индустриақәеи рыҟәша аспециалист хада Владислав Ԥиԥиа иҳәеит, ари аҵәыргақәҵа Аԥсны ауааԥсыреи асасцәеи рзы еицырдыруа ҭыԥны иҟалап ҳәа агәыӷра шимоу атәы. «Ари аҭыԥантәи аҭыжьыҩцәеи анапҟазацәеи ртауарқәа ахьӡыргоу маркетк иаҩызоуп. Аҵәыргақәҵа аԥхыни цәыббрамза зегьи аус аулоит. Араҟа аҟазацәа урабадырыр ҟалоит, иуникалтәу рнапкымҭақәа аауҳәар улшоит», – ҳәа азгәеиҭеит Ԥиԥиа. Аусмҩаԥгатә акультура Аминистрра ацхыраарала еиҿкааун.

АПСНЫМЕДИА
Ареспубликатә ҳәынҭқарратә усҳәарҭа «Аҧснымедиа»
gazeta-apsny.info
apsnygazeta@mail.ru
аҭел: +7 (840) 226-15-75 / 226-59-73
аҭыӡҭыҧ: Аҧсны, Аҟәа ақ, Ажәанба имҩа, 9
Аредактор хада
Ахра АНҚӘАБ
Агазеҭ адҵала иҩым астатиа ахә аредакциа иазшәаӡом. Агазеҭ ахә–20 мааҭ.